

НАПРЯМ 5. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ, ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

СМИСЛОВІ СТРУКТУРИ ЯК ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Іванцев Л. І.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
ДНВЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Бажання бути собою, досягти своїх цілей, пізнати себе, знайти особистісний життєвий шлях є основними потребами людини. Адже глибинна сутність людини полягає в тому, що вона є суспільною, розумною та реалістичною істотою, яка постійно зростає. Людина не тільки думає про момент нинішній, а й замислюється про майбутнє, «вибудовуючи» себе не за миттєвими потребами для сьогоднішнього, а за мірками не зовсім чітко вималюваного майбутнього. Посильно «вибудовуючи» своє майбутнє, особистість програмує відповідну долю, індукує конкретний її варіант, свідомо застосовує «зусилля» для породження образу цього майбутнього, його «розкодування» та втілення в життя (його матеріалізацію) [5].

Відповідно, проблеми життєтворення, самоздійснення, способу виходу із життєвої кризи, здійснення життєвого вибору стають все важливішими тому, що особистість постає не тільки об'єктом власного життя, але й його суб'єктом, тобто вона здатна бути його автором, зробивши своє життя предметом своєї волі та свідомості. Саме така людина може найбільш ефективно функціонувати в умовах сучасного демократичного суспільства.

Розглядаючи особистість як суб'єкт життя, слід враховувати, з одного боку, її ставлення до життя, цінності та смисли, а з іншого боку, – способи реалізації цих цінностей, тобто операційно-практичний аспект їх реалізації. Іншими словами, особистість повинна аналізувати, оцінювати і

формувати як власні життєві орієнтації, так і власні більш конкретні життєві проекти. У зв'язку з цим можна зіслатись на думку К. О. Абульханової-Славської про доцільне виділення таких трьох аспектів, що стосуються структури життєвого шляху, як життєва позиція, життєва лінія та смисл життя. Активність особистості, будучи реалізованою у часі, визначає лінію життя (тобто вона є похідною від активності). Лінія життя при цьому залежить від життєвої позиції, а також від того, як особистість визначає смисл свого життя [4].

Смисл життя є особливим психічним утворенням з власною специфікою виникнення, своїми етапами становлення, яке, набуваючи відносної стійкості та емансипованості від умов, що його «породили», може істотно впливати на життя людини та її долю. К. О. Абульханова-Славська визначає смисл життя як «цінність і воодночас переживання цієї цінності людиною у процесі її вироблення, присвоєння або здійснення». Досягаючи конкретні цілі в житті людина не втрачає смислу, а, навпаки, посилює його, переживає та переконується в ньому. На думку дослідниці, «здатність суб'єкта переживати цінність життя, задовольнятися ним і складає його смисл», «смысл життя – це здатність суб'єкта переживати цінність життєвих проявів своєї індивідуальності, свого «я», своєї особистості [1]. Отже, як зазначає К. О. Абульханова-Славська, з одного боку смисл життя виражає домагання особистості, її прагнення, потреби, з іншого – є підтвердженням її реальних досягнень, реальної здатності виразити себе в формах життя. Тому смисл життя – це не тільки майбутнє, не тільки перспектива, а й міра досягнутого людиною, оцінка досягнутого своїми силами за істотними для особистості критеріями.

В зв'язку з тим, що сучасна психологічна наука рухається від дещо статичного уявлення про людину до динамічного, тому відповідно, у численних дослідженнях вітчизняних науковців, особистість вивчається у світлі свого життєвого світу, в якому відбувається розгортання потенційних її можливостей та розвиток її здатності до самостійної і відповідальної побудови власного життєвого шляху. Прагнення осмислити своє призначення, усвідомити, як жити, як будувати свої плани на майбутнє, до якої мети прямувати, властиве кожній людині. І той, хто ставить собі ці запитання, опиняється перед непростю проблемою осмислення свого

життя. Осмислення життя є критерієм розвитку спрямування особистості та її становлення.

Тому дослідження смислової реальності становить особливий інтерес у науковій площині не тільки психологічного контексту. Репрезентують смислову реальність, «смислову тканину» життєдіяльності (Д. Леонт'єв) смислові структури як глибоко особистісні чинники, від яких залежить самоздійснення особистості. Вони можуть забезпечувати або блокувати реалізацію життєвих домагань, які є могутньою енергетичною силою в успішному самоздійсненні особистості, а також і розкриття потенцій індивіда на різних етапах його життєвого шляху. Людина не лише планує своє майбутнє, а ще й його уявляє, але іноді із задоволенням, іноді зі страхом й тривогою. Коли йдеться про домагання, майбутнє завжди бачиться як щось давно очікуване, бажане, вимріяне. Ці уявлення стають домаганнями, мотивуючи людину на певну активність, спрямовану на їх досягнення. Формуються вони під впливом внутрішньої готовності, внутрішніх чинників і тому є своєрідною формою спрямованості особистості, її неспецифічним активатором [7]. Життєві домагання як один із соціально-психологічних механізмів ефективного самоздійснення особистості виконують особливу роль – функцію регулятивну та організаційну. Можливо, вони є знаками, за допомогою яких смисли знаходять, так як саме смисли працюють з їх змістом та формою. Смисли дають вогонь здійсненню життєвих домагань, вони насичують їх душевним і духовним змістом, збагачуючи їх [5].

Як «природжену мотиваційну тенденцію, властиву всім людям, яка і є основним двигуном поведінки та розвитку особистості» розглядає В. Франкл прагнення до пошуку та реалізації смислу життя, наголошуючи, що коли це прагнення залишається нереалізованим, людина відчуває фрустрацію або вакуум, іноді призводить до рішення покінчити зі своїм існуванням на землі [9]. Однак існують люди, які зовсім не замислюються над смислом життя і зовсім не переживають відсутність його. В. Г. Асеев, спираючись на дані вчених Б. Ф. Зейгарника та Б. С. Братуся, відмічає, що смисл життя може недостатньо усвідомлюватися, тобто перебувати у потенційному стані через відсутності актуально заданої необхідності [2]. А тому, підтримуємо звернену увагу на даний факт, одного із психильників християнської психології Б. С. Братуся, який пише: «Людині необхідно ма-

ти цілісний образ майбутнього, який живе в ній, з яким є емоційний, теплий зв'язок, у який людина вірить, часто незважаючи на послаблення волі або розумні доводи, що закликають зупинити діяльність». З «образом майбутнього», «моделлю потрібного майбутнього», що природно входить у функціональну структуру смислів, пов'язані життєві смисли, які завжди проєктуються на майбутнє та спрямовані в майбутнє.

«Образ майбутнього» керує процесами активності особистості в ході її життєтворчості і відповідно, виконує роль функціонального органу, за допомогою якого людина передчуває, прагне і бачить та створює свій доленосний текст. Визначаючи регулятивну роль образу та його особливостей як такого, В. Зінченко зауважує, що в просторі образу здійснюється усвідомлення життєвої ситуації, кристалізація й розв'язання проблем, прийняття рішення тощо [3].

Однією з передумов життєвої успішності виступає смислова регуляція, внутрішнім механізмом якої є розвинена система особистісних смислів. Вона виступає внутрішнім кодом оцінювання й розуміння зовнішніх подій та дозволяє здійснити у внутрішньому плані трансформацію смислів. Особистісний смисл, за визначенням О. Н. Леонтьєва, несе глибинну інформацію про цілі особистості, умови виконання дії та їхнє співвідношення з мотивами діяльності. Так «власний успіх» – поняття, яке найближчим чином співвідноситься із категорією особистісного смислу. Це чітко індивідуалізоване уявлення, яке наповнене залежністю від особистісних вад, цілей, які ставить собі впродовж життя суб'єкт, притаманної йому мотивації, умов життєдіяльності. Продовжуючи думку попередника, інший вчений Д. О. Леонтьєв зазначає, що особистісний смисл – це складова образів сприйняття дійсності, вона відображає їх життєвий смисл і проявляється для суб'єкта в ефектах особистісної значимості та трансформаціях психічного образу [6].

Таким чином, в життєвому самоздійсненні смислова складова виступає як глибоко особистісне «зусилля у часі», яке спонукає особистість розвивати й втілювати свої домагання в процесі реалізації своїх можливостей, у процесі творення себе і свого життєвого світу. Саме смисло-життєвий задум, «образ майбутнього» задає орієнтири життєвого шляху, його рівень, його усвідомленість та його сукупну успішність, що значною мірою визначає якість життя особистості.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегии жизни. – М.: Мысль, 1991.
2. Асеев В.Г. Личность и значимость побуждений. – М., 1993.
3. Зинченко В.П. К началам органической психологии. – М.: Новая школа, 1997. – 334 с.
4. Іванцев Л.І., Іванцев Н.І. Ціннісний вимір життєтворчості майбутнього фахівця: Монографія. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. – 384 с.
5. Карпиловська С.Я. До питання смислової саморегуляції особистості // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К.: 2004, т. 6, вип. 2. – С. 130.
6. Левенець Г.Є. Трансформація смислової структури особистості у психологічному тренінгу // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К.: 2002, т. 4, ч. 3. – С. 124.
7. Титаренко Т.М. Структура і функції життєвих домагань особистості // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К.: 2004, т. 6, вип. 2. – С. 290.
8. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Изд-во «Прогресс»: Универс, 1994. – 480 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990.

ПОНЯТТЯ САМОСВІДОМОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

Литвиненко В. В.

магістрант

**Класичний приватний університет
м. Запоріжжя, Україна**

Проблема самосвідомості досить актуальна у даний час. Це пов'язано з потребою визначення ступеня важливості людини в умовах сучасності, її здібностей перетворювати себе і навколишній світ.

У сучасній науці існують різні точки зору на генезис самосвідомості. Традиційним є розуміння її як вихідної, генетично первинної форми людської свідомості, що ґрунтується на самовідчутті, самосприйнятті люди-